

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ОСНОВА ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ КЕРІВНИХ ПРИНЦИПІВ ООН З ПИТАНЬ БІЗНЕСУ ТА ПРАВ ЛЮДИНИ

Санченко А.Є.

*канд. юр. наук, ст. наук. співр., провідний науковий співробітник
відділу проблем модернізації господарського права та
законодавства, керівниця Центру перспективних досліджень і
співробітництва з прав людини в сфері економіки
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ, Україна*

Прийнята у 2015 році Національна стратегія у сфері прав людини (далі - Стратегія) спрямована на вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у цій площині [1]. Метою її реалізації є забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника під час формування державної політики, прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Стратегічні напрями такої діяльності охоплюють основоположні права і свободи людини, які встановлені доктриною та нормами міжнародного права і законодавством України, а також ті аспекти суспільних відносин, що значним чином впливають на реалізацію прав і свобод людини, адже виникли внаслідок військової агресії Російської Федерації, тимчасової анексії Криму та окупації частини території України в окремих районах Донецької і Луганської областей.

Однак упродовж червня-липня 2020 року органи державної влади, наукове середовище та громадськість на чолі з Міністерством юстиції України інтенсивно працюють над оновленням Стратегії з метою її актуалізації. Необхідність такої роботи обу-

мовлена комплексом факторів політико-правового, економічного та соціального характеру, а також наявністю нових неординарних викликів глобального й суто національного рівня, що вимагають системного вивчення, належного та вчасного реагування.

Загальна стратегія життєдіяльності України окреслена Цілями сталого розвитку на період до 2030 року [2] (далі – ЦСР 2030), що підтверджено восени 2019 року відповідним Указом Президента України [3]. Зокрема, Президент України підкреслює, що ЦСР 2030 є орієнтирами для розроблення проектів прогнозних і програмних документів, проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України. Відповідно, Уряду України доручено провести із залученням учених, експертів, представників громадських об'єднань аналіз поточних прогнозних і програмних документів та за його результатами у разі необхідності вжити заходів щодо їх удосконалення. Звісно, це завдання поширилося й на вищеназану Стратегію, тим більше, що План дій з її реалізації [4] має завершитися в 2020 році, а результати моніторингу та аналізу виконання Стратегії й згаданого Плану, що регулярно здійснювалися Міністерством юстиції України, є незадовільними.

Як свідчить Аналітична довідка щодо впливу Стратегії та Плану дій на забезпечення прав людини в Україні за 2019 рік [5], станом на час її опублікування План дій виконано менше ніж наполовину. Серед основних проблем виконання Міністерство юстиції визначає формальність, застарілість та нечіткість індикаторів; зміну системи центральних органів виконавчої влади та перерозподіл повноважень між виконавцями заходів; законодавчі зміни.

Але, на наш погляд, у загальному контексті реалізації Стратегії є ще один недолік, усунення якого могло б сприяти кращому результату захисту прав людини в Україні. Цей недолік обумовлений відсутністю в Стратегії положень стосовно взаємодії між органами державної влади, інститутами громадянського суспільства та суб'єктами господарської діяльності в ході виконання її різних тематичних напрямів. Зазначимо, що Стратегія виокремила напрям «Створення умов для свободи підприємницької діяльності». Безспірно, він є важливим, адже спрямований на захист права особи вести підприємницьку діяльність у контексті реалізації її економічних прав, проте передбачені ним мета та очікувані результати

є надто «вузькими». У ньому не прослідковується зв'язок із аспектом соціальної відповідальності суб'єктів господарювання під час їх діяльності, дотримання ними прав людини та, відповідно, цілим комплексом напрямів Стратегії, починаючи від захисту права на життя, завершуючи правами осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Розробники Стратегії в 2015 році, вочевидь, не зважили повною мірою на зміст пунктів 60 та 67 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН про Порядок денний сталого розвитку [2]. У пункті 60, зокрема, констатується важливість активізації Глобального партнерства, взаємодії урядів, громадянського суспільства, приватного сектора, установ системи ООН та інших суб'єктів й залучення всіх наявних ресурсів на підтримку досягнення всіх вищезазначених цілей і виконання всіх відповідних завдань. А в пункті 67 наголошено, що приватна підприємницька, інвестиційна та інноваційна діяльність є головною рушійною силою продуктивності, всеохопного економічного зростання та створення робочих місць. Тому всіх суб'єктів підприємництва закликано задіяти їхній потенціал для досягнення ЦСР. Завданням держав у їх взаємодії з суб'єктами підприємницького сектора є надання сприяння їх динамічному і високо функціональному розвитку, одночасно захищаючи трудові права та дотримуючись стандартів у галузі охорони навколишнього середовища і здоров'я людей. При цьому ООН підкреслює необхідність діяти згідно з відповідними міжнародними нормами та іншими ініціативами у цій сфері, зокрема Керівними принципами з питань бізнесу і прав людини, нормами договорів Міжнародної організації праці й Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Посилання ООН на Керівні принципи з питань бізнесу і прав людини (далі - Керівні принципи) є абсолютно органічним, адже цей документ, схвалений у 2011 році Резолюцією Ради ООН з прав людини [6], чітко окреслює парадигму взаємодії та відповідальності всіх дієвих акторів демократичного суспільства щодо забезпечення та захисту прав людини. Керівними принципами визначено три взаємопов'язані засадничі основи суспільних відносин у цій площині. Так, обов'язком держави є захист прав людини від порушень з боку третіх осіб, у тому числі суб'єктів господарювання; відповідальністю суб'єктів господарювання є повага

прав людини; завданням держави, суб'єктів господарювання та інститутів громадянського суспільства є забезпечення ефективних засобів захисту у випадку порушення прав людини у процесі ведення господарської діяльності. Зміст цих положень розкрито також і в інших документах ООН, спеціальних актах Ради Європи, Європейського Союзу, Організації економічного співробітництва і розвитку. Країни світу, включно держави-члени Ради Європи та Євросоюзу, впроваджують Керівні принципи у рамках реалізації національних стратегій, планів дій тощо.

Отже, на наше переконання, до оновленої Стратегії як загальнодержавного програмного документу слід включити тематичний напрям щодо забезпечення дотримання прав людини в процесі ведення господарської діяльності. Усвідомлення такої необхідності пояснюється ще й тим, що за умов складного економічного становища України очевидним фактом є збільшення порушень прав людини суб'єктами господарювання. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, аналіз вітчизняної судової практики, рішень Європейського суду з прав людини щодо України та звітів правозахисних організацій містять беззаперечні докази цьому. З урахуванням наведеного, Центр перспективних досліджень і співробітництва з прав людини в сфері економіки ДУ «ЕПД імені В.К. Макутова НАН України» разом із Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Міжнародною лабораторією з бізнесу і прав людини Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого запропонували Міністерству юстиції України проект положень вищеназваного тематичного напрямку.

Як вбачається, стратегічною метою діяльності щодо забезпечення прав людини в її відносинах з суб'єктами господарювання має стати посилення рівня захищеності прав людини від порушень з боку суб'єктів господарювання та підвищення культури поваги прав людини у сфері господарської діяльності. В якості очікуваних результатів цієї діяльності пропонується наступне:

- забезпечення відповідності національного законодавства і державної політики, у тому числі галузевих політик, стандартам забезпечення прав людини та їх захисту від негативного впливу з боку суб'єктів господарювання й сприяння укоріненню їх поваги прав людини;

- підвищення обізнаності органів державної влади і місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та їх об'єднань, професійних спілок, інших інститутів громадянського суспільства щодо їх обов'язків, відповідальності та можливостей в сфері забезпечення, поваги та захисту прав людини у процесі господарської діяльності, а також щодо міжнародних стандартів у цій сфері;
- налагодження взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, представників науки та освіти, правозахисних організацій та інших зацікавлених сторін з метою забезпечення дотримання прав людини в процесі господарської діяльності;
- забезпечення правових, фінансових та організаційних умов для розвитку моделі відповідального ведення господарської діяльності, у тому числі до процедур публічних закупівель і надання державної фінансово-кредитної підтримки суб'єктам господарювання включення стандартів, які враховують вплив господарської діяльності на права людини;
- впровадження суб'єктами господарювання практики належної обачності щодо прав людини під час їхньої діяльності, що передбачає проведення ними оцінювання наявних і потенційних впливів їх діяльності на права людини, вжиття заходів на підставі отриманих висновків та відстеження наступних змін, розповсюдження інформації про наслідки впливу та врахування результатів у подальшій діяльності з особливою увагою до прав соціально вразливих категорій населення та мешканців тимчасово окупованих територій;
- оновлення суб'єктами господарювання їх політики (зокрема, у сфері трудових відносин, навколишнього середовища, корпоративної соціальної відповідальності, захисту персональних даних, захисту прав споживачів, попередження корупції тощо) для забезпечення їх відповідності Керівним принципам ООН з питань бізнесу і прав людини та іншим міжнародним документам у сфері прав людини, а також з урахуванням ситуації тимчасової анексії та окупації частини території України і внутрішнього переміщення;
- забезпечення ефективного виконання вимоги щодо звітування за нефінансовими показниками, у тому числі щодо

прав людини, суб'єктами господарювання, на яких ця вимога поширюється;

- покращення та консолідація системи судових, державних позасудових і недержавних засобів захисту прав людини, порушених в ході або внаслідок господарської діяльності, у тому числі через законодавче впровадження медіації, посилення ролі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та інших відповідних державних інституцій, професійних спілок, інститутів громадянського суспільства, а також через розвиток внутрішніх корпоративних процедур розгляду звернень і скарг осіб, чії права порушені.

Процес оптимізації Стратегії до реалій українського сьогодення та встановлених міжнародних норм і стандартів триває, але його учасники мають вже зосереджувати свої ідеї та зусилля з метою розробки плану дій з реалізації Стратегії на найближчі роки. При цьому варто враховувати положення усіх дотичних стратегічних і програмних документів, зокрема Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року та ін., а також кращу зарубіжну практику. Позитивне сприйняття Урядом України Стратегії, в яку імplementовано дух і стандарти Керівних принципів поряд із іншими відповідними міжнародно-правовими нормами, та її належне виконання дозволить підняти відносини між державою, суб'єктами господарювання та людиною на якісно новий щабель, сприятиме модернізації вітчизняного господарського права та законодавства, підвищенню інвестиційної привабливості економіки, зміцненню соціально-економічного потенціалу держави, підвищенню якості життя населення України та його захищеності.

Література:

1. Національна стратегія у сфері прав людини, затверджено Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015#Text>.

2. Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку 2030: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 р. № A/RES/70/1. URL: <http://sdg.org.ua/ua/resources-2/344-2030-2015>.

3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 вересня 2019 року №722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.

4. Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80#Text>.

5. Аналітична довідка щодо впливу Національної стратегії у сфері прав людини та Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року на забезпечення прав людини в Україні за 2019 рік. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/monitoring-ta-otsinka-vikonannya-natsionalnoi-strategii-u-sferi-prav-lyudini>.

6. Керівні принципи ООН з питань бізнесу і прав людини, ухвалені Резолюцією Ради ООН з прав людини від 16 червня 2011 року № A/HRC/RES/17/4. URL: <https://undocs.org/en/A/HRC/RES/17/4>.

УДК 340.077.1(4)

F 33

International scientific and practical conference «Features of the application of regulations: the experience of foreign countries» : Conference proceedings, July 1-2, 2020. Arad : 108 pages

ISBN 978-617-7868-19-3

HEAD OF ORGANISING COMMITTEE

Remus Daniel Berlingher, PhD, Associate Professor, Dean of the Faculty of Legal Sciences, Vasile Goldish Western University of Arad;

Teodor Mara, PhD, Associate Professor, Head of the Private Law Department, Vasile Goldish Western University of Arad;

Palcu Pavel, PhD, Associate Professor, Head of the Public Law Department, Vasile Goldish Western University of Arad;

The conference was organized and held with the support of Association of International Educational and Scientific Cooperation (<http://aiesc.com.ua>).

Each author is responsible for content and formation of his/her materials. The reference is mandatory in case of republishing or citation.

ISBN 978-617-7868-19-3

© Vasile Goldish Western
University of Arad, 2020
© LLC «RIK-U», 2020